

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТА НЕВИКОНАННЯ ВИРОКУ СУДУ

Крушинський С.А.,
кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова
ORCID: 0000-0002-1583-226X

Крушинський С.А. Проблеми визначення суб'єкта невиконання вироку суду.

У статті автор наголошує на тому, що в Україні невиконання судових рішень є наразі системною проблемою, що несумісне з правом на справедливий суд, передбаченим ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Враховуючи позицію Верховного Суду, зроблено висновок, що крім загальних обов'язкових ознак (статус фізичної особи, осудність, вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність) суб'єкту невиконання вироку суду притаманна і обов'язкова спеціальна ознака – наявність в особі обов'язку і реальної можливості виконати цей вирок суду. Критикується науковий підхід і судова практика щодо притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 382 КК України особи, засудженої за вчинення кримінального правопорушення відповідним вироком суду, оскільки КК України, містить й інші кримінально-правові заборони, спрямовані на забезпечення реалізації ухвалених судами вироків – це ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі, умисне невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості. За правилами подолання конкуренції загальної і спеціальних норм закону про кримінальну відповідальність застосовуватись у цьому випадку повинна саме спеціальна норма. Автор доводить, що залежно від обставин такі діяння особи, засудженої за вчинення кримінального правопорушення вироком суду, можуть бути кваліфіковані за ст.ст. 389, 389-1, 390, 390-1 КК України. Суб'єктами невиконання вироку суду можуть бути службові особи відповідних органів (установ), на які покладено обов'язок виконати вирок суду. Ознаки спеціального суб'єкта законодавець використовує також для диференціації кримінальної відповідальності, передбачаючи їх як кваліфікуючі ознаки – вчинення таких діянь службовою особою, службовою особою, яка займає відповідальне чи особливо відповідальне становище, особою, раніше судимою за злочин, передбачений ст. 382 КК України. Підтримується думка про зміну терміну «особа, раніше судима за злочин, передбачений цією статтею», вжитого законодавцем у ч. 3 ст. 382 КК України, на термін «особа, що має судимість за злочин, передбачений цією статтею».

Ключові слова: суб'єкт кримінального правопорушення, судове рішення, виконання судового рішення, вирок суду, ухилення від покарання, засуджений.

Krushynskiy S.A. Problems of determining the subject of non-execution of the court sentence.

In the article the author emphasizes that non-execution of court decisions in Ukraine is currently a systemic problem, which is incompatible with the right to a fair trial, stipulated in Art. 6 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Taking into account the position of the Supreme Court, it is concluded that in addition to the general obligatory features (status of an individual, sanity, age from which criminal liability may arise), the subject of non-execution of a court sentence has an inherent obligatory special feature – the presence of a person's obligation and real opportunity to enforce this court sentence. The scientific approach and judicial practice regarding criminal liability under Art. 382 of the Criminal Code of Ukraine of a person convicted of committing a criminal offense by a relevant court sentence are criticized, because the Criminal Code of Ukraine also contains other criminal law prohibitions aimed at ensuring the implementation of sentences passed by courts – this is evasion of punishment not related to deprivation of liberty, evasion of serving a sentence

in the form of restriction of liberty and in the form of deprivation of liberty, intentional failure to fulfill an agreement on reconciliation or on admission of guilt. According to the rules for overcoming the competition of general and special norms of the law on criminal liability, it is the special norm that should be applied in this case. The author proves that depending on the circumstances such actions of a person convicted of committing a criminal offense by a court sentence may be qualified under Art. 389, 389-1, 390, 390-1 of the Criminal Code of Ukraine. The subjects of non-execution of a court sentence may be officials of the relevant bodies (institutions) that are obliged to execute the court sentence. The legislator also uses the signs of a special subject to differentiate criminal liability providing for them as qualifying signs – the commission of such acts by an official, an official who holds a responsible or especially responsible position, a person previously convicted of a crime provided for in Art. 382 of the Criminal Code of Ukraine. The opinion on changing the term «person previously convicted of a crime provided for in this Article», used by the legislator in Part 3 of Art. 382 of the Criminal Code of Ukraine, to the term «person who has a conviction for a crime provided for in this Article» is supported.

Key words: subject of a criminal offense, court decision, execution of a court decision, court sentence, evasion of punishment, convicted.

Постановка проблеми. Одним із ключових, основоположних прав, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ), є право на справедливий суд. Законодавча регламентація цього права, система його гарантування та механізми забезпечення в сучасних цивілізованих державах визначають стан і рівень розвитку правової культури у суспільстві [1, с. 9]. При цьому право на справедливий суд є комплексною категорією, зміст якої розкривається через низку елементів – як тих, що чітко визначені у ст. 6 ЄКПЛ, так і тих, що інтерпретаційно виведені Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ). Невід’ємною складовою права на справедливий суд на сьогодні вважається, зокрема, обов’язковість судових рішень, що набули законної сили, що є передумовою їх виконання і без чого взагалі неможливо говорити про справедливість правосуддя. ЄСПЛ у своїх рішеннях наголошує, що право на доступ до суду було б ілюзорним, якби внутрішня правова система держави дозволяла, щоб остаточне, обов’язкове судові рішення залишалося недіючим...; виконання рішення, винесеного будь-яким судом, має розглядатися як невід’ємна частина «судового розгляду» для цілей ст. 6 ЄКПЛ (п. 40 рішення у справі «Hornsby v. Greece») [2].

На жаль, слід констатувати, що в Україні невиконання судових рішень є наразі системною проблемою. Навіть ЄСПЛ у рішеннях проти України констатував наявність несумісної із положенням ЄКПЛ практики, яка полягає у систематичному невиконанні державою рішень національних судів, за виконання яких вона несе відповідальність, а також невжиття державою заходів для розв’язання системної проблеми невиконання рішень (рішення у справах «Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine», «Burmuch and Others v. Ukraine») [3; 4]. А тому цілком обґрунтованою є криміналізація вітчизняним законодавцем таких діянь у спеціальних заборонах, передусім, ст. 382 КК України.

Це дослідження буде обмежене лише проблемами невиконання вироку суду як найважливішого акта правосуддя у кримінальному провадженні. Для правильної кваліфікації діянь, пов’язаних з невиконанням вироків суду, важливо чітко визначити ознаки суб’єкта цього кримінального правопорушення, що є конструктивною ознакою його складу.

Стан опрацювання. Кримінально-правовій характеристиці суб’єкта невиконання вироку суду у наукових колах приділено недостатню увагу. Водночас, суб’єктивні ознаки складу невиконання судового рішення досліджували у своїх працях Г.І. Богонюк, М.О. Букач, В.І. Борисов, В.М. Бурдін, В.А. Головчук, О.В. Ільїна, В.В. Налуцишин, О.Р. Романишин, А.А. Тертична, В. І. Тютюгін, О.С. Чорна та інші вчені.

Метою статті є визначення ознак суб’єкта кримінального правопорушення, що полягає у невиконанні вироку суду.

Виклад основного матеріалу. Основний Закон нашої держави визначає, що судові рішення є обов’язковим до виконання, а держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку (ст. 129-1 Конституції України) [5]. На розвиток цього конституційного положення ч. 2 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає, що судові рішення, що набрали законної сили, є обов’язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об’єднаннями на всій території України [6]. Своєю чергою, згідно з ч. 2 ст. 21 КПК

України вирок та ухвала суду, що набрали законної сили в порядку, визначеному КПК, є обов'язковими і підлягають безумовному виконанню на всій території України [7].

Звичайно, одним із ключових питань у притягненні до кримінальної відповідальності за невиконання вироку суду є визначення суб'єкта, який є одним із елементів складу кримінального правопорушення та характеризує певні ознаки особи, яка його вчинила.

Традиційно доктрина кримінального права поділяє ознаки суб'єкта кримінального правопорушення на дві групи – обов'язкові та факультативні. Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 18 КК України до обов'язкових ознак належать: 1) статус фізичної особи; 2) осудність; 3) вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність. У разі зазначення у статті КК України інших ознак суб'єкта, окрім перелічених вище, вказаний суб'єкт підпадатиме під поняття «лише певна особа», а тому характеризуватиметься як спеціальний [8, с. 100]. Аналізуючи диспозицію ст. 382 КК України, є підстави стверджувати, що суб'єкт невиконання вироку суду – спеціальний.

Перейдемо до більш детального аналізу зазначених ознак суб'єкта невиконання вироку суду. Передусім, слід наголосити, що викликає дискусії питання про те, наскільки виправданим є визнання суб'єктом кримінального правопорушення лише фізичної особи, про що прямо зазначено у ст. 18 КК України. Така нормативна вимога цілком відповідає принципами особистої та винної відповідальності, згідно з якими лише фізична особа, котра вчинила кримінальне правопорушення, за наявності вини, несе за це відповідальність. Оскільки вина є психічним ставленням особи до вчиненого нею діяння, то вона не притаманна для юридичної особи. Водночас, у наукових працях (щоправда у галузі цивілістики) можна прослідкувати підходи, відповідно до яких діяльність юридичної особи так чи інакше виражається через дії і рішення людей (службових осіб, учасників, працівників), а тому психічне ставлення цих людей і становить зміст вини юридичної особи [9, с. 163]. Таке трактування змісту вини не придатне для застосування у контексті притягнення до кримінальної відповідальності.

Окрім дослідники проблем кримінального права також підтримують визнання юридичної особи суб'єктом кримінального правопорушення. Зокрема, у контексті цього дослідження, варто згадати позицію О.В. Ільїної, яка вважає, що як фізична, так і юридична особа можуть ухилитися від виконання судового рішення, а тому є суб'єктами цього кримінального правопорушення. При цьому авторка як аргумент наводить те, що одним із учасників кримінального провадження є представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження [10, с. 27], що не є переконливим. Висловлена також думка, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 382 КК України, є, зокрема, юридична особа в особі посадової особи – керівника, який виступає від імені та в інтересах такої юридичної особи [11]. З вказаними підходами неможливо погодитись, адже невиконання судового рішення службовою особою є кваліфікуючою ознакою і таке діяння повинно кваліфікуватися за ч. 2 ст. 382 КК України, тобто суб'єктом кримінального правопорушення є саме службова особа, а не юридична особа, яку вона представляє.

Таким чином, варто підтримати думку тих вчених, які вказують, що лише людина як фізична особа може вчинити невиконання судового рішення у кримінальному провадженні [12, с. 69], зокрема, вироку суду. Водночас, ухваливши Закон України від 23 травня 2013 року № 314-VII, вітчизняний законодавець передбачав можливість застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, однак, як і раніше, суб'єктом кримінального правопорушення юридичну особу не визнавав. На сьогодні можливість застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру за вчинення в її інтересах невиконання вироку чи іншого рішення суду (ст. 382 КК України) не передбачена, однак це питання може бути предметом подальших дискусій.

Другою обов'язковою ознакою суб'єкта кримінального правопорушення є осудність. Згідно з ч. 1 ст. 19 КК України осудною визнається особа, яка під час вчинення кримінального правопорушення могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. В.В. Лень, уточнюючи законодавче визначення, вказує, що осудність – це психічний стан особи, здатної усвідомлювати та давати собі звіт про свої дії або бездіяльність, тобто розуміти їх суспільне значення та керувати ними, а також поєднана з цим спроможність нести за вчинений злочин кримінальну відповідальність і покарання [13, с. 50]. Дещо інше визначення осудності пропонує В.М. Бурдін, на думку якого, це можливість особи під час вчинення злочину усвідомлювати суспільну небезпечність та кримінальну протиправність свого діяння, передбачати суспільну небезпечність та кримінальну протиправність його наслідків, зазначених в Особливій частині КК України, та керувати цим діянням [14, с. 703].

Третьою обов'язковою ознакою суб'єкта кримінального правопорушення є вік, який використовується законодавцем для позначення нижньої межі, з якої може наставати кримінальна відповідальність. Враховуючи зміст ст. 22 КК України суб'єктом, який може притягуватися до кримінальної відповідальності за невиконання вироку суду, може бути особа, якій до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років. Вважаю такий вік цілком обґрунтованим, адже особи молодші цього віку в силу свого загального розвитку і життєвого досвіду можуть ще не розуміти важливості і значення обов'язкового виконання судових рішень, а відтак – і суспільної небезпеки цього кримінального правопорушення та його наслідків.

Поряд із проаналізованими обов'язковими загальними ознаками, видається, що суб'єкту невиконання вироку суду притаманні й обов'язкові спеціальні ознаки. Хоча прямо в диспозиції ч. 1 ст. 382 КК України законодавець не робить чіткої вказівки на спеціального суб'єкта цього кримінального правопорушення, однак у даному разі доцільно визначати спеціальні ознаки суб'єкта шляхом тлумачення відповідної норми [15, с. 143].

Щодо таких спеціальних ознак у наукових джерелах висловлюються різні точки зору. Так, А.А. Тертична, посилаючись на наявність у ч. 2 ст. 382 КК України формулювання «вчинені службовою особою», вважає, що у суб'єкта основного складу наявні спеціальні «негативні» характеристики – «особа, яка не є службовою» та «особа, яка не використовує своє службове становище...» [16, с. 220-221]. Навряд чи можна погодитись із таким твердженням, оскільки відсутність спеціальних ознак (у даному випадку статусу службової особи) навпаки дає підстави характеризувати суб'єкта кримінального правопорушення як загального. Натомість, варто підтримати тих науковців, які спеціальним суб'єктом невиконання судового рішення (ч. 1 ст. 382 КК України) вважають особу, яка зобов'язана виконати судові рішення [17, с. 8], особу, на яку законом чи судовим рішенням покладено обов'язок з його виконання, і вона має реальну можливість його виконати [18, с. 144].

Це можна пояснити тим, що досить часто спеціальним є суб'єкт у тих кримінальних правопорушеннях, які вчиняються шляхом бездіяльності. Адже однією із умов застосування кримінальної відповідальності у подібних випадках є наявність у суб'єкта юридичного обов'язку поводитися активно [19, с. 623]. Якщо звернутися до позиції Верховного Суду, то невиконання судового акта він і тлумачить як бездіяльність, що полягає в незастосуванні заходів, необхідних для його виконання, за умови, якщо суб'єкт був зобов'язаний і мав реальну можливість виконати судовий акт [20]. Таким чином, обов'язковою спеціальною ознакою суб'єкта невиконання вироку суду варто вважати наявність в особи обов'язку і реальної можливості виконати цей вирок суду.

О.В. Чорна зазначає, що за ст. 382 КК України суб'єктами можуть бути особи, засуджені за вчинення злочинів та які ухиляються від відбування призначених їм покарань [12, с. 71]. В судовій практиці також спостерігається випадки притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 382 КК України осіб, які були засуджені і не виконували вироки в частині призначеного покарання. Наприклад, вирок Волочиського районного суду Хмельницької області за ч. 1 ст. 382 КК України було засуджено особу, яка не виконувала додаткове покарання у виді позбавлення права керування транспортним засобом, призначене їй за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК України. Засуджений продовжував керувати транспортними засобами і неодноразово за це притягувався до адміністративної відповідальності. Зрештою суд такі його дії кваліфікував як ухилення від виконання вироку [21]. Інша особа вирок Саратського районного суду Одеської області була засуджена за ч. 1 ст. 382 КК України за те, що ухилялась від відбування покарання у виді громадських робіт. Засуджена, отримавши направлення для відбування покарання, до визначеної установи не з'явилась, громадські роботи не відпрацювала, змінила місце проживання і перестала з'являтися за викликами до кримінально-виконавчої інспекції [22]. Дніпровський районний суд м. Києва засудив обвинуваченого за ч. 1 ст. 382 КК України за те, що він, будучи засудженим на 3 роки обмеження волі з позбавленням права керувати транспортними засобами, до відбування покарання у виді обмеження волі не приступив. Крім того, як невиконання вироку суд розцінив те, що засуджений не відшкодував потерпілій матеріальну та моральну шкоду, визначену у вирокі [23].

Оцінюючи такий науковий підхід і судову практику, вважаю їх неправильними, зважаючи на такі міркування. КК України, крім ст. 382 КК України, містить й інші кримінально-правові заборони, спрямовані на забезпечення реалізації ухвалених судами вироків – це ухилення від

покарання, не пов'язаного з позбавленням волі (ст. 389 КК України), ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі (ст. 390 КК України), невиконання обмежувальних заходів (ст. 390-1 КК України). А тому? у разі невиконання вироку суду шляхом ухилення від відбування призначеного покарання, виконання обмежувальних заходів діяння винного потрібно кваліфікувати саме за однією із вказаних статей, а не ст. 382 КК України. У разі умисного невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості, затвердженої вироком суду, відповідальність повинна наставати за ст. 389-1 КК України. Тобто в наведених випадках ми маємо конкуренцію загальної і спеціальних норм закону про кримінальну відповідальність, а тому, слідуючи правилам подолання цього виду конкуренції, застосуванню повинна підлягати саме спеціальна норма [24, с. 420].

У продовження виникає ще одне питання – а чи може засуджений не виконувати якісь інші обов'язки, передбачені вироком суду, крім відбування покарання? Видається, що відповідь на це питання має бути негативною. Безумовно, у вироку суду, крім призначення покарання, вирішується й низка інших питань (щодо задоволення цивільного позову, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, застосування примусового заходу медичного характеру чи примусового лікування, визначення долі речових доказів, виплати винагороди викривачу, стягнення процесуальних витрат тощо). Однак їх реалізація покладається не на засудженого, а на уповноважені органи держави. Це, зокрема, підтверджують і положення ст. 535 КПК України, за якими суд разом із своїм розпорядженням про виконання судового рішення надсилає його копію відповідному органу чи установі, на які покладено обов'язок виконати судові рішення. А у разі, якщо судові рішення або його частина підлягає виконанню органами державної виконавчої служби, приватним виконавцем, суд видає виконавчий лист, який звертається до виконання в порядку, передбаченому законом про виконавче провадження [7].

Наведені аргументи підштовхують до висновку, що особа, засуджена за вчинення кримінального правопорушення вироком суду не може бути суб'єктом невиконання цього вироку суду і нести відповідальність за ст. 382 КК України. Таким спеціальним суб'єктом є особа, на яку покладається обов'язок і яка має реальну можливість виконати вирок суду, тобто службова особа відповідного органу (установи).

Ознаки спеціального суб'єкта законодавець використовує і для диференціації кримінальної відповідальності. Так, кваліфікуючими ознаками невиконання вироку суду є вчинення таких діянь службовою особою (ч. 2 ст. 382 КК України), службовою особою, яка займає відповідальне чи особливо відповідальне становище (ч. 3 ст. 382 КК України), особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею (ч. 3 ст. 382 КК України).

Визначення службової особи наведене у ч. 3 ст. 18 КК України і є уже доволі усталеним. Статус службової особи пов'язується зі здійсненням функції представника влади чи місцевого самоврядування, а також обійманням посад, пов'язаних з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій. В контексті цього дослідження найбільший інтерес становлять службові особи, які виконують організаційно-розпорядчі функції, адже саме ці функції реалізуються при виконанні вироків суду. Передусім, мова йде про службових осіб органів і установ виконання покарань, на яких відповідно до їх посадових обов'язків покладено виконання вироків суду.

У наукових колах викликає дискусії формулювання «особа, раніше судима за злочин, передбачений цією статтею», вжите законодавцем у ч. 3 ст. 382 КК України, оскільки воно не дає можливості чітко зрозуміти про яку особу йдеться – ту, в якій є судимість, чи ту, яка раніше була засуджена за ст. 382 КК України (навіть якщо судимість погашена / знята). Різне тлумачення цього терміну може спричинити помилки у кримінально-правовій кваліфікації вчиненого діяння, а тому варто було б застосовувати більш чітке і однозначне у розумінні формулювання. У цьому контексті заслуговує на увагу пропозиція О.С. Чорної щодо використання терміну «особа, що має судимість за злочин, передбачений цією статтею» [25, с. 320].

Висновки. Отож, суб'єкт невиконання вироку суду характеризується не лише загальними ознаками, а й обов'язковою спеціальною ознакою – наявністю в особі обов'язку і реальної можливості виконати цей вирок суду. Такими суб'єктами можуть бути службові особи відповідних органів (установ), на які покладено обов'язок виконати вирок суду. Особа, засуджена за вчинення кримінального правопорушення вироком суду не може бути суб'єктом його невиконання і нести

відповідальність за ст. 382 КК України; водночас її діяння можуть бути кваліфіковані залежно від обставин за ст.ст. 389, 389-1, 390, 390-1 КК України). Ознаки спеціального суб'єкта законодавець використовує також для диференціації кримінальної відповідальності, передбачаючи їх як кваліфікуючі ознаки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Krushynskiy S.A., Dankova S.O. Adversarial proceedings as a guarantee of the right to a fair trial in the interpretation of European court of human rights. *Ампаро*. 2022. Спецвипуск. Том 2. С. 7–16.
2. Case of Hornsby v. Greece (Application № 18357/91); Judgment of 19 March 1997. *European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-58020>.
3. Case of Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine (Application № 40450/04); Judgment of 15 October 2009. *European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-95032>.
4. Case of Burmych and Others v. Ukraine (Application № 46852/13 et al.); Judgment of 12 October 2017. *European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-178082>.
5. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Верховна Рада України*. URL: [http://http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр).
6. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 року. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
8. Крушинський С.А., Захарчук В.М. Кримінально-правова та криминологічна характеристика суб'єкта доведення до банкрутства. *Європейські перспективи*. 2022. № 4. С. 99–105.
9. Жорнокуй В. Вина юридичної особи: сучасний стан учення. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 160–164.
10. Льїна О.В. Суб'єкт складу злочину, пов'язаного з невиконанням рішення суду в межах кримінального провадження. *Право та державне управління*. 2019. № 3 (36), том 2. С. 24–30.
11. Притягнення до кримінальної відповідальності за статтею 382 КК України – невиконання судового рішення. *Юридичний інтернет-ресурс «Протокол»*. URL: <http://surl.li/svhcvu>.
12. Чорна О.В. Суб'єкт злочинів, пов'язаних із невиконанням рішень суду у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 2. Том 2. С. 68–72.
13. Лень В.В. Осудність у кримінальному праві і законодавстві: монографія. Д.: ДДУВС, Ліра ЛТД, 2008. 180 с.
14. Бурдін В.М. Осудність та неосудність (кримінально-правове дослідження): монографія. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2010. 780 с.
15. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навчальний посібник / за заг. ред. М.І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2014. 944 с.
16. Тертична А.А. Кримінальна відповідальність за невиконання судового рішення: дис. ... докт. філос.: 081 Право. К., 2021. 265 с.
17. Налуцишин В.В. Кримінальна відповідальність за невиконання судового рішення за законодавством України та держав Європейського Союзу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2019. 19 с.
18. Злочини проти правосуддя: навч. посіб. / за заг. ред. проф. В.І. Борисова, проф. В.І. Тютюгіна. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. 155 с.
19. Крушинський С.А., Захарчук В.М. Спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення як елемент диференціації кримінальної відповідальності. *Наукові перспективи*. 2023. № 5 (35). С. 619–627.
20. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 13 липня 2021 року (справа № 664/2551/18). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98368391>.
21. Вирок Волочиського районного суду Хмельницької області від 14 листопада 2023 року (справа № 671/1903/23). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114885920>.

22. Вирок Саратовського районного суду Одеської області від 21 грудня 2020 року (справа № 513/752/20). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/93721270>.
23. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 26 травня 2022 року (справа № 753/24472/21). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/104553510>.
24. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2006. 704 с.
25. Чорна О.В. Про тлумачення ознак суб'єкта складу злочину «невиконання судового рішення». *Наука і правоохорона*. 2019. № 4. С. 312–324.